

6. BÖLÜM

BAYBURT KAZASI KAYIP KÖYLERİ: XVI.-XX. YÜZYIL

Yasin DÖNDER¹
Alpaslan DEMİR²

GİRİŞ

Bayburt bölgesi Tuğrul Bey'in 1054 Anadolu seferi sırasında Selçuklular tarafından ele geçirilememiştir. Ancak 1071 Malazgirt Savaşı sonrası kesin olarak Türk hâkimiyetine girdi. Anadolu'da ilk Türk beylikleri döneminde Bayburt şehri ve çevresi 1202 yılına kadar Saltuklular hâkimiyetinde iken çeşitli dönemlerde kısa süreli olarak Danişmentliler ve Trabzon Rum İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. 1202 yılında Anadolu Selçuklularını eline geçiren Bayburt yıkılışına kadar bu devletin hâkimiyetinde kaldı. Sonraki süreçte Bayburt ve çevresinde İlhanlılar, Eretnalılar, Kadı Burhaneddin, Akkoyunlular ve Savefiler hâkim olmuştur. 1514 yılından itibaren ise bölgede Osmanlı idaresi başlamıştır.³

Coğrafi anlamda Bayburt "Çoruh nehrinin ana membaları olan Mescid ve Kop dağlarından inen ve Masat Deresi adını alarak; doğu-batı ve daha sonra güney-kuzey ve sonuç olarak da batı-doğu yönünden çevirdiği büyük bir yayın içinde ve dışında kalan küçük, büyük düzlükler, ovalar, yaylalar ve arızalı alanlardan oluşur."⁴

¹ Dr. nesa1035@hotmail.com. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0669-1688>

² Prof. Dr. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. alpaslan.demir@gop.edu.tr. ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2397-8293>

³ İsmet Miroğlu, "Bayburt", *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 226.

⁴ Mutlu Adak, *X.-XI. Yüzyıllar Arasında Bayburt'un Tarihi Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2015, s. 22.

kaybolma sebepleri olarak; Celali isyanları, uzun süreli savaşların yarattığı olumsuz etkiler, eşkıyalık, Rusların bölgeyi işgali, yöneticilerin haksız vergi talepleri, kıtlık vb. etkenler sayılabilir.

Kaybolan yerleşmelerin lokalizasyonunun yapılabilmesi için alan araştırmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Köyler terk edilmiş olsa dahi isimleri bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla üzerinden yüzyıllar geçmiş olsa dahi bölge halkının hafızasında bu isimlerin yaşıyor olduğu farklı pek çok coğrafya da test edilmiştir. Yerleşme isimlerinin kültürel sürekliliğe bağlı olarak yaşanılan coğrafyada bulunan dağ, tepe, dere, harabe vb. mevkilerde hayatiyetinin devam ettirdiği görölmektedir.²⁸ Bayburt özelinde de bunun örneklerini görmek mümkündür. Hamşi köyü, Demirözü'ne bağlı Yakubabdal köyünün doğusunda bir tepe ve vadi ismi olarak varlığını sürdürmektedir. alkanas köyü, Bayburt Demirözü'ne bağlı Gökedere Belediyesi'nin güney doğusunda alkan Tepe adıyla bir mevki olarak yaşamaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak köy muhtarları ile yapılan mülakatlar neticesinde elde edilen bu kısmi veriler ayrıntılı bir alan araştırması ile daha da zenginleşecektir.

KAYNAKÇA

I- Arşiv Kaynakları:

A. *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi:*

- Tahrir Defterleri (BOA.TD.): 60; 966.

- Maliyeden Müdevver Defter (BOA.MAD): 5152.

- Perakende Belgeler: BOA.AE.SABH.I., 221/14639; BOA.AE.SMST.III., 61/4482; BOA.AE.SSLM.II., 72/4332; BOA.C.AS, 672/28238; BOA.C.ML., 33/1527.

B. *Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi:*

- Tahrir Defterleri (TKGM.KKA.TD.): 46.

- Derdest Defterleri: 400; 509.

II- Telif Eserler:

ADAK, Mutlu, *X.-XV. Yüzyıllar Arasında Bayburt'un Tarihi Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2015.

AKBULUT, Uğur, "Doğu Anadolu'da İlk Rus İşgalleri: 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı", *Yeni Türkiye*, Yıl 8, S. 44, Mart-Nisan 2002, s. 140-156.

AKDAĞ, Mustafa, *Celali İşyanları (1550-1603)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1963.

DEMİR, Alpaslan, "15-16. Yüzyıl Göçlerinin Osmanlı İşkân Yapısına Etkisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, C. 34, S. 58, 2015, s. 563-581.

²⁸ Alpaslan Demir, *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Boyunca Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Yapı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 65.

- DEMİR, Alpaslan, “16. Yüzyıl Göç Çalışmalarında Yöntem ve Terk Edilmiş Köyler Meselesi: Menemen Kazası Örneği”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 3, 2020, s. 137-142.
- DEMİR, Alpaslan, “Osmanlı Devleti’nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 11, S. 21, 2017, s. 15-31.
- DEMİR, Alpaslan, *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Boyunca Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Yapı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- DÖNDER, Yasin, *XVI.-XX. Yüzyıllarda Anadolu’da Kaybolan Yerleşmeler: Tokat Örneği*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat 2020.
- ERDEM, Ekrem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağış Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, *Bankacılar Dergisi*, S. 56, 2006, s. 10-27.
- ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine, “Osmanlı Devleti’nde Nüfus Artışı, Göçler ve Kaybolan Yerleşmeler (XVI-XVII Yüzyıl)”, *Avrupa Tarihinde Türk Eli Doç. Dr. Gümeç Karamuk Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2017, s. 127-136.
- ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine, “Terk-i Diyar Etmenin Arka Planına Bir Bakış: Osmanlı Merkez ve Taşra Yönetiminde Yaşanan Değişimlerin Göçe Etkisi (XVII-XVIII. Yüzyıl)”, *Dede Korkut’un İzinde 30 Yıl Prof. Dr. Üçler Bulduka Armağan Türk Tarihine Dair Yazılar*, Gece Yayınları, Ankara 2017, s. 473-488.
- FAROQHİ, Suraiya, “Anadolu İskanı ve Terk edilmiş Köyler Sorunu”, *Türkiye’de Toplum Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler*, 1976, s. 289-302.
- GÜLTEN, Sadullah, “Osmanlı Anadolu’sunda Bir İskan Hikayesi: Bozok Sancağı’nda Aşiretler, Köylüler ve Celâliler (16-19. Yüzyıllar)”, *History Studies*, C. 11, S. 1, 2019, s. 129-154.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman, “Gözlemcilerinin Kaleminden Osmanlı Dönemi Yerleşmelerin Terk Edilmesi ve Kaybolması”, *Polis Akademisi Yayınları, Kitap Dostu Prof. Dr. Ali Birinci Armağanı* Ankara 2017, s. 479-502.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman, “Türkiye’nin İskan Tarihinde Önemli Bir Problem: Kaybolan Yerleşmeler”, *17. Türk Tarih Kongresi*, 15-17 Eylül 2014.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman, Türkiye’de Osmanlı Dönemi Yerleşmelerinin Terk Edilmesi ve Kaybolması Hakkında Yapılan Çalışmalar”, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, C. 1, Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı, Akçağ Yay., Ankara 2016, s. 409-429.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman-DEMİR, Alpaslan-ERDOĞAN ÖZÜNLÜ, Emine, *Türkiye’nin Kayıp Köyleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2020.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet, *Doğu Rumeli’de Kayıp Köyler*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2008.
- İNBAŞI, Mehmet, “Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 2, s. 89-117.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 1993.
- MİROĞLU, İsmet, “Bayburt”, *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 225-228.
- MİROĞLU, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, Üçler Matbaası, İstanbul 1975.
- ÖZCAN, Besim, “1828-29 Osmanlı-Rus Harbi’nde Erzurum Eyaleti’nden Rusya’ya Göçürülen Ermenilerin Geri Dönüşlerini Sağlama Faaliyetleri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 46, Erzurum 2011, s. 195-204.
- ÖZEL, Oktay, “Osmanlı Anadolu’sunda Terkedilmiş/Kayıp Köyler Sorunu (17-19. Yüzyıllar)”, *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak’a Armağan*, Timaş Yayınları, Ankara 2015, s. 557- 591.

- ÖZGER, Yunus, *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2008.
- Türkiye Mülki İdare Bölümleri Belediyeler Köyler 1 Ağustos 1977 Durumu*, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1978.
- YİĞİT, İlker, “İskandaki Kararsızlık: Doğal Afetler ve Kaybolan Yerleşmeler (XVI-XX. Yüzyıl Manisa-Konya Çevresi Örneği)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 26, Ankara 2017, s. 329-364.
- YİĞİT, İlker, *XVI.-XX. Yüzyıllarda Anadolu’da Kaybolan Yerleşmeler: Manisa-Konya Örneği*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2018.
- YİĞİT, İlker-GÜMÜŞÇÜ, Osman, “Kayıp Köylere Mekansal Bakış: XVI-XX. Yüzyıl Konya Çevresi Örneği”, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S. 44, 2017, s. 323-338.